

Literatuuronderzoek

Een literatuurstudie naar de psychosociale uitkomsten van negatieve bejegening door leeftijdgenoten gerelateerd aan de seksuele oriëntatie of genderidentiteit/expressie van jongeren

Gabriël van Beusekom¹, Kate Collier^{2,3}, Henny Bos¹, Theo Sandfort^{2,3}

¹Universiteit van Amsterdam, ²University of Columbia, ³New York State Psychiatric Institute

Samenvatting

Dit overzichtartikel richt zich op de psychosociale uitkomsten van negatieve bejegening door leeftijdgenoten die (a) gebaseerd is op de seksuele oriëntatie of genderidentiteit/-expressie van jongeren of (b) gericht is op seksuele minderheids- en gendernonconforme jongeren. Elektronische databanken met sociaalwetenschappelijke onderzoekspublicaties zijn bekeken aan de hand van vooropgestelde trefwoorden. Deze zoektocht is beperkt tot publicaties uit de periode 1995-2012. In totaal werden 39 publicaties uit 12 verschillende landen gevonden. Om de Nederlandse/Vlaamse situatie beter in kaart te brengen werd er daarnaast ook gebruik gemaakt van onderzoeksrapporten van Nederlandse/Vlaamse onderzoeksinstituten. Dit leverde vijf extra Nederlandse en twee extra Vlaamse studies op. In de gevonden studies waren de respondenten op diverse manieren geworven. Daarnaast was er diversiteit in de operationalisatie van centrale concepten, zoals bijvoorbeeld seksuele oriëntatie. Desondanks werd in deze literatuurstudie bewijs gevonden dat negatieve bejegening door leeftijdgenoten gerelateerd aan de seksuele oriëntatie of genderidentiteit/-expressie van adolescenten samenhangt met een verminderde psychische gezondheid, meer schoolgerelateerde problemen en meer middelengebruik.

In vergelijking met andere Europese landen scoort Nederland hoog op de acceptatie van homoseksuele, lesbische, biseksuele en transgender (HLBT) personen (Keuzenkamp & Kuyper, 2013). Wereldwijd is de tolerantie ten aanzien van homoseksualiteit in de afgelopen decennia flink toegenomen (Adolfson & Keuzenkamp, 2006; Kuyper, Iedema, & Keuzenkamp, 2013). De toenemende tolerantie betekent echter niet dat homoseksualiteit altijd wordt geaccepteerd. De uitkomsten van Nederlandse studies – net als internationale

studies – laten zien dat vooral jongeren nog afwijkend staan tegenover homoseksualiteit en gendernonconformiteit (bijvoorbeeld: Collier, Bos, & Sandfort, 2012; Keuzenkamp, 2011)

Deze afwijzing kan een negatieve uitwerking hebben op het welbevinden van seksuele minderheids- en gendernonconforme jongeren. In dit overzichtartikel worden studies samengevat die zich richten op de psychosociale uitkomsten van negatieve bejegening door leeftijdgenoten die (a) gebaseerd is op de seksuele oriëntatie of genderidentiteit/-expressie van jongeren, of (b) gericht is op seksuele minderheids- en gendernonconforme jongeren.

Seksuele minderheidsjongeren zijn jongeren die zichzelf als homo, lesbisch of biseksueel (HLB) beschouwen, maar ook jongeren die zichzelf (nog) niet zo beschouwen, maar wel seksuele gevoelens hebben voor hetzelfde geslacht. Gendernonconforme jongeren zijn jongeren van wie de genderidentiteit of -expressie niet in overeenstemming is met hun biologische sekse en die zichzelf al dan niet beschouwen als transgender (T).

G. van Beusekom, MSc, Pedagogische en Onderwijskundige Wetenschappen en de Lerarenopleiding

K.L. Collier, MSc, Division of Gender, Sexuality and Health

H.M.W. Bos, PhD, Pedagogische en Onderwijskundige Wetenschappen en de Lerarenopleiding

T.G.M. Sandfort, PhD, Division of Gender, Sexuality and Health

Correspondentieadres: G. van Beusekom, E: G.vanBeusekom@uva.nl

Ontvangen: 30 september 2013; Geaccepteerd: 30 april 2014

Dit overzichtartikel is een bewerkte versie van een eerder verschenen Engelstalige publicatie: Collier, K. L., Van Beusekom, G., Bos, H. M. W., & Sandfort, T. G. M. (2013). Sexual Orientation and gender identity/expression related peer victimization in adolescence: A systematic review of associated psychosocial and health outcomes. *Journal of Sex Research, 50*, 299-317.

Methodie

In geautomatiseerde zoekbestanden van ERIC, PsycINFO, PubMed en Web of Science is gezocht naar Engelstalige literatuur van 1995 tot en met 2012.¹ Zoektermen waren: "victimization", "sexual orientation", "gender identity" en "adolescents". Dit leverde 485 unieke referenties op. De abstracts zijn gescreend op de volgende criteria: (1) publicatie in een 'peerreviewed' tijdschrift; (2) empirisch verkregen materiaal; (3) inhoud moest gaan over de relatie tussen negatieve bejegening en psychosociaal welbevinden. Er bleven 39 studies over uit 12 verschillende landen, waarvan het merendeel afkomstig uit Amerika ($n = 25$), één uit Nederland en één uit Vlaanderen. Om meer inzicht te krijgen in de Nederlandse/Vlaamse context is er naar extra studies gezocht via Google en Google Scholar. Ook hier moest het gaan om empirisch onderzoek naar de relatie tussen negatieve bejegening en psychosociaal welbevinden. Het was echter niet noodzakelijk dat hierover geschreven is in een peerreviewed tijdschrift; het mocht ook gaan om studies beschreven in rapporten, boeken en hoofdstukken uit boeken. Dit leverde zeven extra studies op: vijf Nederlandse en twee Vlaamse.² Van deze zeven extra studies was één Vlaamse studie gepubliceerd in een peerreviewed tijdschrift (Aerts, Van Houtte, Dewaele, Cox, & Vincke, 2012b).

Alle gevonden studies werden door twee auteurs onafhankelijk samengevat via een gestandaardiseerd formulier. De samengevatte studies werden door de tweede auteur bijeengebracht in één databestand, zodat de verschillende aspecten van de afzonderlijke studies met elkaar vergeleken konden worden. Daar waar de samenvattingen van de belangrijkste resultaten niet overeenkwamen, werd de betreffende studie nog eens door de tweede auteur bekeken en kwam deze met een voorstel dat aan de andere auteurs werd voorgelegd.

Resultaten

De resultatensectie bestaat uit twee delen: (1) beschrijving van de methoden binnen de gevonden studies: a) onderzoekopzet en onderzoeksmethoden (kwalitatief, kwantitatief of een combinatie), b) de werving van respondenten en c) de gebruikte instrumenten; (2) de bevindingen uit de studies met betrekking tot de relatie tussen negatieve bejegening en psychosociale uitkomsten.

Methoden binnen de gevonden studies

Onderzoekopzet en onderzoeksmethoden

Wij vonden slechts één Amerikaanse studie met meerdere meetmomenten (Poteat & Espelage, 2007). De overige internationale en Nederlandse/Vlaamse stu-

dies hadden een cross-sectionele onderzoekopzet. Het nadeel van de hoeveelheid gevonden cross-sectionele studies is dat we voorzichtig moeten zijn met de interpretatie van de gevonden verbanden in termen van causaliteit.

De internationale studies gebruikten vooral kwantitatieve onderzoeksmethoden (29 van de 37); drie studies waren uitsluitend kwalitatief; en vijf studies waren zowel kwantitatief als kwalitatief. De Nederlandse/Vlaamse studies waren allen kwantitatief. Soms werden er binnen de Nederlandse/Vlaamse studies kwalitatieve gegevens verzameld, maar dit werd in de rapportages alleen gebruikt ter illustratie (bijvoorbeeld: Van Bergen & Van Lisdonk, 2010).

Steekproeven en respondenten

Het merendeel van zowel de internationale (25 van de 37) als de Nederlandse/Vlaamse studies (7 van de 9) was gebaseerd op een gelegenheidssteekproef waarvoor jongeren werden geworven via HLBT jongerenorganisaties/websites. In onderzoeken waarin naast seksuele minderheids- en gendernonconforme jongeren ook jongeren in het algemeen deelnamen, werd vaak gebruik gemaakt van een gelegenheidssteekproef van middelbare scholieren. Alhoewel er hier ook geen sprake is van een *random* steekproef, is er geen 'roze selectie' zoals het geval is bij een gelegenheidssteekproef onder uitsluitend seksuele minderheids- of gendernonconforme jongeren. In drie internationale studies werden wel *random* steekproeftechnieken gebruikt (Bontempo & D'Augelli, 2002; Landolt, Bartholomew, Saffrey, Oram, & Perlman, 2004; Williams, Connolly, Peller, & Craig, 2005).

In de meeste internationale studies (22 van de 37) waren de respondenten uitsluitend adolescenten (10 tot 19 jaar). Binnen de gevonden Nederlandse/Vlaamse literatuur gold dit voor slechts één Nederlandse studie (Bos, Sandfort, De Bruyn, & Hakvoort, 2008). De overige studies namen naast adolescenten ook jongvolwassenen mee of waren gericht op volwassenen aan wie vragen werden gesteld over hun ervaringen tijdens de adolescentie. Anders dan in de internationale studies werd er in geen enkele Nederlandse/Vlaamse studie gekeken naar de relatie tussen negatieve bejegening en psychosociale uitkomsten onder gendernonconforme jongeren.

Instrumenten

Seksuele oriëntatie. In de meeste studies werd aan de respondenten gevraagd of zij zichzelf beschouwen als homo, lesbisch, biseksueel of heteroseksueel. In sommige internationale studies werd 'questioning' (Q, twijfelend) ook als antwoordmogelijkheid ge-

¹ 1995 is gekozen omdat er in 1994 een soort gelijke review is gepubliceerd door Savin-Williams. De Engelstalige publicatie hanteerde 2012 als einddatum.

² In de Engelstalige publicatie waren de "extra" gevonden Nederlandse en Vlaamse studies niet opgenomen.

ven. Soms werd daarnaast ook naar seksuele ervaringen met iemand van hetzelfde geslacht gevraagd. Een paar studies (waaronder Nederlandse studies) vroegen naar romantische of seksuele aantrekking tot hetzelfde geslacht (bijvoorbeeld: Bos et al., 2008; Busseri, Willoughby, Chalmers, & Bogaert, 2008). Vaak ging het hier om studies met jonge adolescenten. In enkele studies werden respondenten zowel gevraagd naar de mate van seksuele aantrekking tot hetzelfde geslacht als naar zelfbenoeming als HLB (bijvoorbeeld: Franssen, Koning, & Hospers, 2007). Om te voorkomen dat verschillen in bevindingen tussen deze groepen over het hoofd wordt gezien (bijvoorbeeld HLB- versus Q-adolescenten) zal bij de bespreking van de resultaten telkens worden verwezen naar de specifieke onderzochte groep.

In vijf studies werd de seksuele oriëntatie niet gemeten. Deze studies zijn toch opgenomen, omdat zij vroegen naar ervaringen met negatieve bejegening vanwege een (vermeende) HLB-oriëntatie (bijvoorbeeld: Mooij, Fettelaar, & De Wit, 2012). Het is echter bij deze studies onduidelijk of de respondenten die negatief bejegend werden vanwege een HLB-oriëntatie zich ook daadwerkelijk seksueel aangetrokken voelen tot hetzelfde geslacht en/of zichzelf als HLB beschouwen.

Negatieve bejegening. Negatieve bejegening werd binnen de internationale en Nederlandse/Vlaamse studies verschillend geoperationaliseerd (bijvoorbeeld uitgescholden worden, algemene buitensluiting en cyberpesten). Daarnaast onderzocht een aantal internationale (19 van de 37) en het merendeel van de Nederlandse/Vlaamse studies (7 van de 9) of respondenten negatief werden bejegend vanwege een HLB-oriëntatie (bijvoorbeeld: Aerts, Van Houtte, Dewaele, Cox, & Vincke, 2012a,b; Russell, Ryan, Toomey, Diaz, & Sanchez, 2011). Drie internationale studies onderzochten of de negatieve bejegening gerelateerd was aan de genderidentiteit/-expressie (bijvoorbeeld: Toomey, McGuire, & Russell, 2012). Daarnaast werd in acht internationale studies onderzocht of respondenten te maken kregen met homonegatieve bejegening (bijvoorbeeld: Plöderl, Faistauer, & Fartacek, 2010). Bij deze vorm van negatieve bejegening werd niet aan respondenten gevraagd of zij negatief bejegend werden vanwege hun seksuele oriëntatie, maar werd gevraagd naar de mate waarin respondenten werden nageroepen met homonegatieve scheldwoorden. Ten slotte werden respondenten in een Vlaamse studie stellingen voorgelegd om inzicht te krijgen in de psychische gevolgen van geweld (bijvoorbeeld: "ten gevolge van de agressie denk ik soms aan zelfmoord"; Gijsemans, 2008, p.140).

In de meeste studies werden respondenten negatief bejegend door leeftijdgenoten of vond de negatieve bejegening plaats binnen de school. Voor vier Nederlandse/Vlaamse studies was het niet duidelijk door wie de respondenten negatief werden bejegend of in welke context dit plaatsvond (Gijsemans, 2008; Kuyper

& De Wit, 2011; Mooi et al., 2012; Van Bergen & Van Lisdonk, 2010).

Psychosociale uitkomsten

De bevindingen uit de gevonden studies worden hieronder voor de verschillende onderzoeksmethoden besproken. Eerst komen de kwantitatieve resultaten aan bod, geordend naar drie onderwerpen: psychische gezondheid, schooluitkomsten en middelengebruik. Daarna worden de resultaten uit de retrospectieve studies besproken, gevolgd door de resultaten uit de kwalitatieve studies.

Kwantitatieve studies

Psychische gezondheid

Negatieve bejegening vanwege de seksuele oriëntatie en psychische gezondheid. Internationale studies uitgevoerd onder uitsluitend HLB-jongeren tonen aan dat negatieve bejegening vanwege een HLB-oriëntatie samenhangt met meer negatieve emoties, traumatische stresssymptomen en geïnternaliseerde homonegativiteit (mate waarin respondenten ontevreden zijn over hun HLB-oriëntatie) (D'Augelli, Grossman, & Starks, 2006; D'Augelli, Pilkington, & Hershberger, 2002). Soortgelijke verbanden werden ook gevonden in Nederlandse studies onder seksuele minderheidsjongeren (Franssen, Hospers, & Kok, 2009; Franssen et al., 2007; Kuyper & De Wit, 2011; Van Bergen & Van Lisdonk, 2010). Zo vond een Nederlandse studie onder HLB-jongeren (Kuyper & De Wit, 2011) dat negatieve bejegening vanwege de seksuele oriëntatie samenhangt met meer eenzaamheid en minder seksuele zelfwaardering. Deze studie laat ook zien dat biseksuele jongeren meer eenzaamheid en een lagere seksuele zelfwaardering rapporteerden dan homoseksuele en lesbische jongeren.

Sommige internationale studies hadden de seksuele oriëntatie niet gemeten, maar vroegen wel naar negatieve bejegening vanwege een (vermeende) HLB-oriëntatie. Dergelijke ervaringen hangen samen met een lagere levenssatisfactie bij jongens. Bij meisjes was dit verband niet significant (Kerr, Valois, Huebner, & Drane, 2011). Daarnaast hangt negatieve bejegening vanwege de seksuele oriëntatie ook samen met meer depressie en angst (steekproef bestond alleen uit jongens; Swearer, Turner, Givens, & Pollack, 2008). Verder vond een Amerikaanse studie onder HLBT-jongeren dat negatieve bejegening op school vanwege de seksuele oriëntatie of genderidentiteit gerelateerd was aan een twee keer zo grote kans op automutilatie (in de huid snijden; Walls, Laser, Nickels, & Wisneski, 2010).

Homonegatieve bejegening, negatieve bejegening in het algemeen en psychische gezondheid. Een Amerikaanse studie vond dat het uitgescholden worden voor homo of lesbo samenhangt met andere psychische ge-

zondheidsproblemen bij jongens dan bij meisjes (seksuele oriëntatie niet getoetst; (Poteat & Espelage, 2007). Bij jongens werden verbanden gevonden tussen homonegatief schelden en angst, depressieve gevoelens en angst/ongemak vanwege de stress van leeftijdgenoten. Bij meisjes was homonegatief schelden gerelateerd aan afzondering. Verder vond een andere Amerikaanse studie onder een klein aantal HLB-jongeren ($N = 34$) dat homonegatief schelden samenhangt met meer negatieve gevoelens (Jordan, Vaughan, & Woodworth, 1997).

Een studie onder vrouwelijke adolescenten vond dat lesbische meisjes vaker te maken kregen met algemene negatieve bejegening door leeftijdgenoten en dat zij meer psychische problemen rapporteerden (bijvoorbeeld lagere zelfwaardering) dan heteroseksuele meisjes (Gruber & Fineran, 2007). Algemene negatieve bejegening door leeftijdgenoten hing ook samen met meer psychische problemen. Er werd echter niet getoetst of lesbische en heteroseksuele meisjes van elkaar verschilden in dit verband. In een Vlaamse studie (Gijsemans, 2008) werden stellingen voorgelegd aan HLB-jongeren, waaruit bleek dat een groot deel van de respondenten het eens was dat zij ten gevolge van agressie zich onveiliger voelden, minder zelfvertrouwen hadden, en het moeilijker hadden met hun seksuele oriëntatie. Ook vermeden zij bepaalde plekken of sommige contacten en waren minder open over hun seksuele oriëntatie. Een klein deel van de respondenten dacht ten gevolge van de negatieve bejegening aan zelfdoding.

Cyber pesten en psychische gezondheid. Een Amerikaanse studie onder 20.000 middelbare scholieren vond dat HLB- en Q (questioning)-jongeren in vergelijking met heteroseksuele jongeren vaker slachtoffer waren van algemene pesterijen op school en cyberpesten (Schneider, O'Donnell, Stueve, & Coulter, 2012). Jongeren die met beide vormen van negatieve bejegening te maken kregen rapporteerden de meeste psychologische stress (zoals depressie, suïcidale gedachten en pogingen). In deze studie werd niet onderzocht of seksuele minderheids- en heteroseksuele jongeren van elkaar verschilden in deze gevonden verbanden. In een andere Amerikaanse studie werden vergelijkbare resultaten gevonden voor HLBTQ-jongeren in vergelijking met heteroseksuele jongeren (Sinclair, Bauman, Poteat, Koenig, & Russell, 2012).

Mediërende en modererende factoren en psychische gezondheid. Drie studies onder zowel seksuele minderheidsjongeren als heteroseksuele jongeren vonden dat negatieve bejegening door leeftijdgenoten een mediërende factor is die de verschillen in psychische gezondheid tussen deze twee groepen verklaart (Bos et al., 2008; Busseri et al., 2008; Williams et al., 2005). De studie van Bos en collega's (2008) was de enige Nederlandse studie waarin een mediatieanalyse werd onderzocht.

Daarnaast vonden drie internationale studies een

modererend effect voor negatieve bejegening door leeftijdgenoten. De verbanden tussen negatieve bejegening en depressiviteit en suïcidaliteit waren sterker voor seksuele minderheidsjongeren dan voor heteroseksuele jongeren (Birkett, Espelage, & Koenig, 2009; Bontempo & D'Augelli, 2002; Espelage, Aragon, Birkett, & Koenig, 2008).

Andere risicofactoren voor psychische gezondheid. Drie internationale studies onderzochten naast negatieve bejegening ook de invloed van andere factoren. Onder HLB-jongeren bleken gezinsfactoren (relaties binnen het gezin en gezondheidsproblemen van gezinsleden), stressvolle levensgebeurtenissen, het bekend maken van de seksuele oriëntatie en het hebben van een heteroseksuele relatie sterker samen te hangen met het psychosociaal welbevinden dan negatieve bejegening (Elze, 2002; Hegna & Wichstrøm, 2007). De Amerikaanse studie van Poteat, Mereish, Digiovanni en Koenig (2011) is één van de weinige studies die de invloed van etniciteit onderzocht. De auteurs vonden dat negatieve bejegening vanwege de seksuele oriëntatie samenhangt met suïcidale gedachten en pogingen bij zowel HLBTQ-jongeren die tot een etnisch-culturele minderheidsgroep behoren als bij HLBTQ- en heteroseksuele jongeren die niet tot een etnisch-culturele minderheidsgroep behoren. Dit was niet het geval voor heteroseksuele jongeren met een etnisch-culturele minderheidsachtergrond.

Schooluitkomsten

Negatieve bejegening vanwege de seksuele oriëntatie en schooluitkomsten. In drie studies (waarvan twee Amerikaans en één Nederlands) werd de seksuele oriëntatie van respondenten niet gemeten, maar werd er wel gevraagd of respondenten negatief werden bejegend door leeftijdgenoten vanwege een (vermeende) HLB-oriëntatie. In een studie onder uitsluitend jongens werd gevonden dat negatieve bejegening vanwege een HLB-oriëntatie sterker samenhangt met gevoelens van onveiligheid op school dan het negatief bejegend worden om andere redenen dan de seksuele oriëntatie (Swearer et al., 2008). Jongeren die aangaven dat zij negatief bejegend werden vanwege een HLB-oriëntatie, hadden negen keer zoveel kans om te worden blootgesteld aan verschillende vormen van negatieve bejegening (Felix, Furlong, & Austin, 2009). Jongeren die slachtoffer waren van deze verschillende vormen van negatieve bejegening voelden zich vaker onveilig op school en haalden lagere cijfers.

De Nederlandse studie van Mooij en collega's (2012) was gebaseerd op de data verkregen via de Sociale Veiligheidsmonitor uit 2006, 2008 en 2010. Voor alle drie de jaren vonden zij dat scholieren die werden blootgesteld aan diverse vormen van negatieve bejegening (zoals schelden en slaan) vanwege een HLB-oriëntatie, zich onveiliger voelden op school dan jongeren die om andere redenen negatief werden bejegend.

De resultaten van internationale studies onder uit-

sluitend HLB-jongeren waren niet altijd eenduidig. Zo bleek negatieve bejegening vanwege de seksuele oriëntatie op school samen te hangen met disciplineringsproblemen (bijvoorbeeld geschorst worden van school) onder HLB-jongeren, maar niet met schoolbetrokkenheid en schoolprestaties (Murdock & Bolch, 2005). Een Israëlische studie onder HLBO-jongeren vond dat verbale- en niet lichamelijke negatieve bejegening vanwege de seksuele oriëntatie door leeftijdgenoten verband hield met een verminderd gevoel van schoolbetrokkenheid (Pizmony-Levy, Kama, Shilo, & Lavee, 2008).

Homonegatieve bejegening en schooluitkomsten. De Amerikaanse studie van Poteat en Espelage (2007) had twee meetmomenten binnen een schooljaar. In deze studie werd niet naar de seksuele oriëntatie gevraagd, maar wel naar ervaringen met het uitgescholden worden voor homo of lesbo door leeftijdgenoten. Op het tweede meetmoment hing homonegatief schelden significant samen met een verminderd gevoel van schoolbetrokkenheid (nadat er gecontroleerd was voor schoolbetrokkenheid op het eerste meetmoment). Dit werd echter alleen gevonden voor jongens en niet voor meisjes.

Negatieve bejegening vanwege de genderidentiteit/-expressie en schooluitkomsten. Een Amerikaanse studie onder scholieren laat zien dat negatieve bejegening vanwege de genderidentiteit/-expressie op school samenhangt met het ervaren van de school als minder veilig voor gendernonconforme meisjes en niet voor gendernonconforme jongens (Toomey et al., 2012). In een andere studie – gebaseerd op dezelfde data – werden alleen de transgender jongeren uit de steekproef geanalyseerd (McGuire, Anderson, Toomey, & Russell, 2010). Hieruit blijkt dat het horen van negatieve opmerkingen van leeftijdgenoten die gaan over de genderidentiteit/-expressie samenhangt met een verminderd gevoel van schoolveiligheid.

Mediërende en modererende factoren en schooluitkomsten. Nederlandse/Vlaamse studies laten zien dat negatieve bejegening door leeftijdgenoten een mediërende factor is, die de relatie tussen seksuele oriëntatie en schooluitkomsten verklaart. Zo blijkt uit een Nederlandse studie dat adolescenten met een seksuele aantrekkings tot hetzelfde geslacht lager scoorden op schoolbetrokkenheid dan adolescenten zonder seksuele aantrekkings tot hetzelfde geslacht (Bos et al., 2008). Dit verband werd gemedieerd door algemene negatieve bejegening door leeftijdgenoten. Deels vergelijkbare resultaten werden gevonden in Vlaamse studies (Aerts et al., 2012a,b; gebaseerd op dezelfde data). Lesbische en biseksuele meisjes scoorden lager op schoolbetrokkenheid en schoolmotivatie dan heteroseksuele meisjes. Homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele jongens verschilden niet op deze uitkomsten. Negatieve bejegening door leeftijdgenoten vanwege de seksuele oriëntatie medieerde deels de verschillen in schoolbetrokkenheid tussen lesbische/

biseksuele meisjes en heteroseksuele meisjes. De verschillen in schoolmotivatie tussen lesbische/biseksuele meisjes en heteroseksuele meisjes werden echter niet verklaard door negatieve bejegening.

Negatieve bejegening blijkt ook de relatie tussen seksuele oriëntatie en schoolgerelateerde uitkomsten te modereren. Zo vond een studie dat negatieve bejegening vanwege een (vermeende) HLB-oriëntatie sterker samenhangt met een verminderd gevoel van schoolbetrokkenheid voor HLB- en Q-jongeren (questioning) dan voor heteroseksuele jongeren (Poteat et al., 2011). Een andere studie vond dat HLBO-jongeren die negatief werden bejegend vanwege een HLB-oriëntatie meer spijbelden dan heteroseksuele jongeren die in gelijke mate negatief werden bejegend om een HLB-oriëntatie (Birkett et al., 2009). Daarnaast blijkt dat de negatieve bejegening vanwege een HLB-oriëntatie sterker samenhangt met percepties van een negatief schoolklimaat voor Q-jongeren dan voor HLB- en heteroseksuele jongeren (Espelage et al., 2008).

Middelengebruik

De gevonden studies laten zien dat seksuele minderheidsjongeren hoger scoorden op middelengebruik (roken, alcohol- en drugsgebruik) dan hun heteroseksuele leeftijdgenoten (bijvoorbeeld: Busseri et al., 2008; Bontempo & D'Augelli, 2002). Een studie vond dat dit verschil in middelengebruik deels gemedieerd werd door negatieve bejegening door leeftijdgenoten (Busseri et al., 2008). Een andere studie vond een modererend effect voor negatieve bejegening op school (Bontempo & D'Augelli, 2002): HLB-adolescenten die hoog scoorden op negatieve bejegening op school rookten vaker en gebruikten vaker alcohol en drugs dan heteroseksuele leeftijdgenoten die ook hoog scoorden op negatieve bejegening op school. Uit de Amerikaanse studie van Gruber en Fineran (2008) blijkt dat negatieve bejegening door leeftijdgenoten samenhangt met meer alcohol/druggebruik onder HLBO-adolescenten en (in mindere mate onder) vrouwelijke heteroseksuele adolescenten.

De studie van Kuyper en De Wit (2011) was de enige Nederlandse studie die zich richtte op middelengebruik. Zij vonden onder uitsluitend HLB-jongeren dat negatieve bejegening vanwege de seksuele oriëntatie samenhangt met meer marihuana-gebruik. Zij vonden ook een hoger marihuana-gebruik onder biseksuele jongeren dan onder homoseksuele/lesbische jongeren. Een andere Amerikaanse studie onder HLB-jongeren vond echter geen verband tussen negatieve bejegening op school vanwege de seksuele oriëntatie en middelengebruik (D'Augelli et al., 2002).

Retrospectieve studies

Wij vonden alleen internationale retrospectieve studies (10 van de 37). Al deze studies waren kwantitatief, op één kwalitatieve studie na (Wyss, 2004). In de studie

van Hidaka en Operario (2006) werd onder Japanse homoseksuele/biseksuele mannen geen verband gevonden tussen gepest worden op school vanwege (vermeende) homoseksualiteit en suïcidepogingen over het gehele leven. Dit verband werd daarentegen wel gevonden voor homonegatief schelden (niet specifiek op school). Onder Oostenrijkse homoseksuele/biseksuele mannen bleek de kans op een suïcidepoging "omdat jouw homoseksualiteit ervoor zorgde dat je een moeilijke tijd had op school", velen malen hoger voor degenen die werden blootgesteld aan homonegatief taalgebruik of negatieve bejegening gerelateerd aan de gender identiteit/-expressie (Plöderl et al., 2010, p. 822–823).

Verder blijkt uit een studie onder HLBT-jongvolwassenen (21-25 jaar) dat het negatief bejegend worden op de middelbare school vanwege de seksuele oriëntatie samenhangt met meer depressie, suïcidale gedachten, seksueel overdraagbare aandoeningen, en lagere levenssatisfactie en zelfwaardering in de vroege volwassenheid (Russell et al., 2011). Soortgelijke resultaten zijn gevonden in studies onder HLB-volwassenen waar gekeken werd naar algemene negatieve bejegening door leeftijdgenoten tijdens de adolescentie (Josephson & Whiffen, 2007: steekproef bestond uit mannen; Rivers, 2001, 2004; gebaseerd op dezelfde data).

Tot slot vonden studies ook dat negatieve bejegening door leeftijdgenoten een verklarende factor is voor de relatie tussen gendernonconformiteit en psychische gezondheid. Zo werd onder Canadese homoseksuele en biseksuele mannen gevonden dat negatieve bejegening in de kindertijd door leeftijdgenoten de relatie tussen gendernonconformiteit in de kindertijd en hechtingsangst op volwassen leeftijd medieert (Landolt et al., 2004). Daarnaast bleek uit een studie onder homoseksuele/biseksuele mannen dat lichamelijke negatieve bejegening op school ('middle school': 11 tot 13 jaar) de relatie tussen gendernonconformiteit in de kindertijd en suïcidaal gedrag in de adolescentie te mediëren (Friedman, Koeske, Silvestre, Korr, & Sites, 2006). Verder laat een studie onder HLBT-jongvolwassenen zien dat het negatief bejegend worden vanwege een HLBT-oriëntatie tijdens de adolescentie ook de relatie tussen gendernonconformiteit in de adolescentie en depressie en levenssatisfactie in de vroege volwassenheid medieert (Toomey, Ryan, Diaz, Card, & Russell, 2010).

Kwalitatieve studies³

De gevonden kwalitatieve studies (5 van de 37) betroffen internationale onderzoeken naar seksuele minderheids- en gendernonconforme jongeren. De gegevens waren verzameld via interviews, focusgroep-gesprekken of via openvragen uit een vragenlijst. Vaak waren

de bevindingen gebaseerd op een klein aantal respondenten. Zij laten zien dat seksuele minderheids- en gendernonconforme jongeren hun angsten, depressie, schaamte en allerlei andere problemen toeschreven aan het negatief behandeld worden door leeftijdgenoten (Butler, Alpaslan, Strümpher, & Astbury, 2003; Grossman & D'Augelli, 2006; Wyss, 2004).

Ook kwam uit één van deze studies naar voren dat veel HLB-jongeren (46% van de 194) door deze negatieve ervaringen hun gedrag aanpasten (Pilkington & D'Augelli, 1995). Bijvoorbeeld door zich heteroseksueel te gaan gedragen in publieke ruimtes, door het vermijden van bepaalde openbare ruimtes of het vermijden van homoseksuele personen. In een andere studie werd door transgender-jongeren aangegeven dat zij door de negatieve bejegeningen naar een school zijn gegaan voor HLBT-jongeren (Grossman & D'Augelli, 2006). McGuire en collega's (2010) vonden in hun focusgroep gesprekken ook andere reacties van transgender-jongeren op negatieve bejegening, zoals terugvechten en met humor reageren op de negatieve opmerkingen.

Discussie

De bestudeerde internationale en Nederlandse/Vlaamse studies laten zien dat seksuele minderheids- en gendernonconforme jongeren vaker negatief bejegend worden door hun leeftijdgenoten. Studies die keken naar de reden voor de negatieve bejegening vonden dat seksuele minderheids- en gendernonconforme jongeren vaker door leeftijdgenoten worden afgewezen vanwege hun seksuele oriëntatie of genderidentiteit/-expressie. Dergelijke ervaringen hangen samen met een lagere psychosociale gezondheid, zoals meer psychische en schoolgerelateerde problemen en meer middelengebruik. Daarnaast laten studies ook zien dat negatieve bejegening door leeftijdgenoten de relatie tussen seksuele oriëntatie en psychosociale gezondheid modereert dan wel medieert (bijvoorbeeld: Aerts et al., 2012a; Birkett et al., 2009).

Een belangrijke beperking is dat bijna alle studies een cross-sectionele onderzoeksopzet hebben (met uitzondering van één Amerikaanse studie). Dit maakt dat we voorzichtig moeten zijn met de interpretatie van de gevonden verbanden in termen van causaliteit. De algemene literatuur naar pesten laat namelijk ook zien dat psychosociale problemen vooraf gaan aan negatieve bejegening door leeftijdgenoten, en dat negatieve bejegening door leeftijdgenoten en psychosociale problemen elkaar wederzijds bekrachtigen (bijvoorbeeld: Bond, Carlin, Thomas, Rubin, & Patton, 2001).

Daarnaast zijn zowel de internationale als de Nederlandse/Vlaamse studies over het algemeen niet theoriegestuurd. In slechts een aantal studies werd verwezen naar theoretische modellen, zoals bijvoorbeeld het minderheidsstressmodel van Meyer uit 2003 (bijvoor-

³ Een meer uitgebreide beschrijving van de kwalitatieve studies is te vinden in de Engelstalige publicatie (zie Collier, Van Beusekom, Bos, & Sandfort, 2013).

beeld: Poteat et al., 2011). Studies die de toetsing van het minderheidsstressmodel het meest benaderden waren studies met zowel seksuele minderheidsjongeren en heteroseksuele jongeren waarin mediatieanalyses werden getoetst (Bos et al., 2008; Busseri et al., 2008; Williams et al., 2005). Geen van deze studies was echter ontworpen om het gehele minderheidsstressmodel te toetsen.

Ook is het opmerkelijk dat er relatief weinig aandacht werd besteed aan gendernonconforme jongeren. Geen van de gevonden Nederlandse/Vlaamse studies deed hier onderzoek naar. In de internationale studies werden HLB- en transgender-respondenten in de analyses veelal samengevoegd tot één groep. De ervaringen van transgender-adolescenten werden wel afzonderlijk behandeld in enkele internationale, kwalitatieve studies.

Verder zijn de mogelijke verschillen binnen de seksuele minderheids- en gendernonconforme populaties niet of nauwelijks onderzocht in de internationale en Nederlandse/Vlaamse studies. Te denken valt aan verschillen tussen: a) etnische groepen (etniciteit is maar in een klein aantal studies behandeld); b) vroege, midden en late adolescentie; c) HL- in vergelijking met B-, Q-, en T-jongeren. Dergelijk onderzoek is erg waardevol. Zo blijkt uit Nederlands en internationaal onderzoek dat B- en Q-jongeren het meest kwetsbaar zijn (Birkett et al., 2009; Kuyper & De Wit, 2011).

Alle internationale en Nederlandse/Vlaamse studies die wij besproken hebben, zijn gebaseerd op zelfrapportage. Dit heeft het nadeel dat effectmaten tussen negatieve bejegening door leeftijdgenoten en psychosociale gezondheidsuitkomsten (onterecht) groter kunnen zijn, omdat de informanten dezelfde persoon zijn (Hawker & Boulton, 2000). In onderzoek naar gepeste kinderen en adolescenten worden steeds vaker gegevens verzameld bij meerdere informanten (bijvoorbeeld: een docent laten rapporteren over de leerlingen) (Arseneault, Bowes, & Shakoor 2010). Ook in het onderzoek naar seksuele minderheids- en gendernonconforme jongeren zal deze methode het bovengeschatste probleem kunnen ondervangen.

Alhoewel we deze bevindingen niet behandelden in ons artikel, hebben diverse studies factoren onderzocht die jongeren kunnen beschermen tegen de mogelijke negatieve uitkomsten die samenhangen met negatieve bejegening door leeftijdgenoten, zoals steun van ouders, leraren of andere ondersteuning op school (bijvoorbeeld: Bos et al., 2008; Poteat et al., 2011; Toomey et al., 2012). Dergelijke studies dragen bij aan een beter begrip waarom sommige seksuele minderheids- en gendernonconforme jongeren negatief beïnvloed worden door negatieve bejegening door leeftijdgenoten en anderen niet.

Dit overzichtsartikel laat zien dat er uit zowel de internationale als de Nederlandse/Vlaamse studies blijkt dat negatieve bejegening door leeftijdgenoten gevolgen kan hebben voor de psychosociale gezondheid van

seksuele minderheids- en gendernonconforme jongeren. De bevindingen ondersteunen dan ook het belang van (school)interventies om negatieve bejegening van seksuele minderheids- en gendernonconforme jongeren tegen te gaan. Bij het opzetten van dergelijke interventieprogramma's is het belangrijk dat studies zich ook richten op beschermende factoren, zoals bijvoorbeeld steun van een mentor, of de aanwezigheid van een Gay-Straight-Alliance binnen de school.

Literatuur

- Aerts, S., Van Houtte, M., Dewaele, A., Cox, N., & Vincke, J. (2012a). Sense of belonging in secondary schools: A survey of LGB and heterosexual students in Flanders. *Journal of Homosexuality*, *59*, 90–113.
- Aerts, S., Van Houtte, M., Dewaele, A., Cox, N., & Vincke, J. (2012b). School Motivation in Secondary Schools: A Survey of LGB and Heterosexual Students in Flanders. *Youth & Society*. Eerst online verschenen.
- Adolfson, A. & Keuzenkamp, S. (2006). Opinieonderzoek onder de bevolking. In: S. Keuzenkamp, D. Bos, J.W. Duyvendak & G. Hekma, *Gewoon doen, Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland* (p.39-67). Den Haag: Sociaal en Cultureel Plan Bureau
- Arseneault, L., Bowes, L., & Shakoor, S. (2010). Bullying victimization in youths and mental health problems: 'Much ado about nothing'. *Psychological Medicine*, *40*, 717-729.
- Birkett, M., Espelage, D. L., & Koenig, B. (2009). LGB and questioning students in schools: The moderating effects of homophobic bullying and school climate on negative outcomes. *Journal of Youth and Adolescence*, *38*, 989–1000.
- Bond, L., Carlin, J. B., Thomas, L., Rubin, K., & Patton, G. (2001). Does bullying cause emotional problems? A prospective study of young teenagers. *British Medical Journal*, *323*, 480–484.
- Bontempo, D. E., & D'Augelli, A. R. (2002). Effects of at-school victimization and sexual orientation on lesbian, gay, or bisexual youths' health risk behavior. *Journal of Adolescent Health*, *30*, 364–374.
- Bos, H. M. W., Sandfort, T. G. M., De Bruyn, E. H., & Hakvoort, E. M. (2008). Same-sex attraction, social relationships, psychosocial functioning, and school performance in early adolescence. *Developmental Psychology*, *44*, 59–68.
- Busseri, M. A., Willoughby, T., Chalmers, H., & Bogaert, A. F. (2008). On the association between sexual attraction and adolescent risk behavior involvement: Examining mediation and moderation. *Developmental Psychology*, *44*, 69–80.
- Butler, A. H., Alpaslan, A. H., Strümpher, J., & Astbury, G. (2003). Gay and lesbian youth experiences of homophobia in South African secondary education. *Journal of Gay and Lesbian Issues in Education*, *1*, 3–28.
- Collier, K. L., Bos, H. M. W., & Sandfort, T. G. M. (2012). Intergroup contact, attitudes toward homosexuality, and the role of acceptance of gender non-conformity in young adolescents. *Journal of Adolescence*, *35*, 899-907.
- Collier, K. L., Van Beusekom, G., Bos, H. M. W., & Sandfort, T. G. M. (2013). Sexual Orientation and gender identity/expression related peer victimization in adolescence: A systematic review of associated psychosocial and health outcomes. *Journal of Sex Research*, *50*, 299-317.
- D'Augelli, A. R., Grossman, A. H., & Starks, M. T. (2006). Childhood gender atypicality, victimization, and PTSD among lesbian, gay, and bisexual youth. *Journal of Interpersonal Violence*, *21*, 1462–1482.
- D'Augelli, A. R., Pilkington, N. W., & Hershberger, S. L. (2002). Incidence and mental health impact of sexual orientation victimization of lesbian, gay, and bisexual youths in high school. *School Psychology Quarterly*, *17*, 148–167.

- Elze, D. E. (2002). Risk factors for internalizing and externalizing problems among gay, lesbian, and bisexual adolescents. *Social Work Research, 26*, 89–100.
- Espelage, D. L., Aragon, S. R., Birkett, M., & Koenig, B. (2008). Homophobic teasing, psychological outcomes, and sexual orientation among high school students: What influence do parents and schools have? *School Psychology Review, 37*, 202–216.
- Felix, E. D., Furlong, M. J., & Austin, G. (2009). A cluster analytic investigation of school violence victimization among diverse students. *Journal of Interpersonal Violence, 24*, 1673–1695.
- Franssen, D., Hospers, H., & Kok, G. (2009). Minority-stress and depressive symptoms in a sample of young gay and bisexual men. In Franssen, D. (2009). *Sexual risk behavior and mental health among young gay men* (Niet gepubliceerd proefschrift, p.67-79) Maastricht: Universiteit Maastricht.
- Franssen, D., Koning, M., & Hospers, H. (2007). *Deelrapport 1 Homojongenscohort Outcomes*. Maastricht: Universiteit Maastricht.
- Friedman, M. S., Koeske, G. F., Silvestre, A. J., Korr, W. S., & Sites, E. W. (2006). The impact of gender-role nonconforming behavior, bullying, and social support on suicidality among gay male youth. *Journal of Adolescent Health, 38*, 621–623.
- Gijsmans, G. (2008). *Geweld tegen holebi jongeren*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Grossman, A. H., & D'Augelli, A. R. (2006). Transgender youth: Invisible and vulnerable. *Journal of Homosexuality, 51*, 111–128.
- Gruber, J. E., & Fineran, S. (2007). The impact of bullying and sexual harassment on middle and high school girls. *Violence Against Women, 13*, 627–643.
- Gruber, J. E., & Fineran, S. (2008). Comparing the impact of bullying and sexual harassment victimization on the mental and physical health of adolescents. *Sex Roles, 59*, 1–13.
- Hawker, D. S. J., & Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41*, 441–455.
- Hegna, K., & Wichstrøm, L. (2007). Suicide attempts among Norwegian gay, lesbian, and bisexual youths – General and specific risk factors. *Acta Sociologica, 50*, 21–37.
- Hidaka, Y., & Operario, D. (2006). Attempted suicide, psychological health, and exposure to harassment among Japanese homosexual, bisexual, or other men questioning their sexual orientation recruited via the Internet. *Journal of Epidemiology and Community Health, 60*, 962–967.
- Jordan, K. M., Vaughan, J. S., & Woodworth, K. J. (1997). I will survive: Lesbian, gay, and bisexual youths' experience of high school. *Journal of Gay and Lesbian Social Services, 7*, 17–33.
- Josephson, G., & Whiffen, V. (2007). An integrated model of gay men's depressive symptoms. *American Journal of Men's Health, 1*, 60–72.
- Kerr, J. C., Valois, R. F., Huebner, E. S., & Drane, J. W. (2011). Life satisfaction and peer victimization among USA public high school adolescents. *Child Indicators Research, 4*, 127–144.
- Keuzenkamp, S. (2011). *Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland 2011*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Keuzenkamp, S., & Kuyper, L. (2013). *Acceptatie van homoseksuelen en transgenders in Nederland*. Den Haag: Sociaal Cultureel en Plan Bureau.
- Kuyper, L., & De Wit, J. (2011). The relevance of minority stress for explaining the wellbeing of today's LGB youth. In Kuyper L. (red.). *Sexual orientation and health. General and minority stress factors explaining health differences between lesbian, gay, and bisexual and heterosexual individuals* (Niet gepubliceerd artikel uit proefschrift, p.91-110). Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Kuyper, L., Iedema, J., & Keuzenkamp, S. (2013). *Towards tolerance. Exploring changes and explaining differences in attitudes towards homosexuality in Europe*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Plan Bureau.
- Landolt, M. A., Bartholomew, K., Saffrey, C., Oram, D., & Perlman, D. (2004). Gender nonconformity, childhood rejection, and adult attachment: A study of gay men. *Archives of Sexual Behavior, 33*, 117–128.
- McGuire, J. K., Anderson, C. R., Toomey, R. B., & Russell, S. T. (2010). School climate for transgender youth: A mixed method investigation of student experiences and school responses. *Journal of Youth and Adolescence, 39*, 1175–1188.
- Meyer, I. H. (2003). Prejudice, social stress, and mental health in lesbian, gay, and bisexual populations: Conceptual issues and research evidence. *Psychological Bulletin, 129*, 674–697.
- Mooij, T., Fetteelaar, D., & De Wit, W. (2012). *Sociale onveiligheid van LHB schoolpersoneel en LHB leerlingen: Onderzoeksverslag*. Nijmegen: Radboud Universiteit, ITS.
- Murdock, T. B., & Bolch, M. B. (2005). Risk and protective factors for poor school adjustment in lesbian, gay, and bisexual (LGB) high school youth: Variable and person-centered analyses. *Psychology in the Schools, 42*, 159–172.
- Pilkington, N. W., & D'Augelli, A. R. (1995). Victimization of lesbian, gay, and bisexual youth in community settings. *Journal of Community Psychology, 23*, 34–56.
- Pizmony-Levy, O., Kama, A., Shilo, G., & Lavee, S. (2008). Do my teachers care I'm gay? Israeli lesbian/gay school students' experiences at their schools. *Journal of LGBT Youth, 5*, 33–61.
- Plöderl, M., Faistauer, G., & Fartacek, R. (2010). The contribution of school to the feeling of acceptance and the risk of suicide attempts among Austrian gay and bisexual males. *Journal of Homosexuality, 57*, 819–841.
- Poteat, V. P., & Espelage, D. L. (2007). Predicting psychosocial consequences of homophobic victimization in middle school students. *Journal of Early Adolescence, 27*, 175–191.
- Poteat, V. P., Mereish, E. H., Digiovanni, C. D., & Koenig, B. W. (2011). The effects of general and homophobic victimization on adolescents' psychosocial and educational concerns: The importance of intersecting identities and parent support. *Journal of Counseling Psychology, 58*, 597–609.
- Rivers, I. (2001). The bullying of sexual minorities at school: Its nature and long-term correlates. *Educational and Child Psychology, 18*, 32–46.
- Rivers, I. (2004). Recollections of bullying at school and their long-term implications for lesbians, gay men, and bisexuals. *Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention, 25*, 169–175.
- Russell, S. T., Ryan, C., Toomey, R. B., Diaz, R. M., & Sanchez, J. (2011). Lesbian, gay, bisexual, and transgender adolescent school victimization: Implications for young adult health and adjustment. *Journal of School Health, 81*, 223–230.
- Savin-Williams, R. C. (1994). Verbal and physical abuse as stressors in the lives of lesbian, gay male, and bisexual youths: Associations with school problems, running away, substance abuse, prostitution, and suicide. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 62*, 261–269.
- Schneider, S. K., O'Donnell, L., Stueve, A., & Coulter, R. W. S. (2012). Cyberbullying, school bullying, and psychological distress: A regional census of high school students. *American Journal of Public Health, 102*, 171–177.
- Sinclair, K. O., Bauman, S., Poteat, V., Koenig, B., & Russell, S. T. (2012). Cyber and bias-based harassment: Associations with academic, substance use, and mental health problems. *Journal of Adolescent Health, 50*, 521–523.
- Swearer, S. M., Turner, R. K., Givens, J. E., & Pollack, W. S. (2008). "You're so gay"! Do different forms of bullying matter for adolescent males? *School Psychology Review, 37*, 160–173.

- Toomey, R. B., McGuire, J. K., & Russell, S. T. (2012). Heteronormativity, school climates, and perceived safety for gender nonconforming peers. *Journal of Adolescence*, *35*, 187–196.
- Toomey, R. B., Ryan, C., Diaz, R. M., Card, N. A., & Russell, S. T. (2010). Gender nonconforming lesbian, gay, bisexual, and transgender youth: School victimization and young adult psychosocial adjustment. *Developmental Psychology*, *46*, 1580–1589.
- Van Bergen, D. D., & Van Lisdonk, J. T. A. (2010). Psychisch welbevinden en zelfacceptatie van homojongeren. In S. Keuzenkamp (red) *Steeds Gewoner, Nooit Gewoon. Acceptatie van Homoseksualiteit in Nederland* (p.174-203). Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Walls, N., Laser, J., Nickels, S. J., & Wisneski, H. (2010). Correlates of cutting behavior among sexual minority youths and young adults. *Social Work Research*, *34*, 213–226.
- Williams, T., Connolly, J., Pepler, D., & Craig, W. (2005). Peer victimization, social support, and psychosocial adjustment of sexual minority adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, *34*, 471–482.
- Wyss, S. E. (2004). "This was my hell": The violence experienced by gender nonconforming youth in U.S. high schools. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, *17*, 709–730.

Summary

A literature study of psychosocial outcomes associated with sexual orientation or gender identity/expression related peer victimization in adolescence

This article describes research on psychosocial outcomes associated with peer victimization that is (a) related to adolescents' sexual orientation or gender identity/expression, or (b) directed toward sexual minority and gender nonconforming youth. Electronic databases were used to search for publications. This search was restricted to studies that were published between 1995-2012. In total, 39 relevant studies were identified from 12 different countries. To have a better insight in the Dutch/Flemish context we also included non-peerreviewed articles from Dutch/Flemish research institutes. This additional search resulted in five extra Dutch and two extra Flemish studies. The included studies used different sampling techniques to select their participants. There were also differences between the studies with regard to the operationalization of central concepts, such as sexual orientation. Despite these differences this article has found evidence that peer victimization related to adolescents' sexual orientation or gender identity/expression is associated with a lower psychological health, more school related problems, and more substance abuse.

Keywords: peer victimization, gender identity/expression, sexual orientation, psychosocial health

Trefwoorden: negatieve bejegening, genderidentiteit/-expressie, psychosociale gezondheid

Hector Treub prijs 2014 voor arts-seksuoloog NVVS Marjo Ramakers

Het bestuur van de Stichting Hector Treub maakte onlangs bekend dat de Hector Treub prijs 2014 is toegekend aan Marjo Ramakers, arts-seksuoloog bij de NVVS. De prijs - een kunstwerk en een geldbedrag - wordt eens in de twee tot vier jaar toegekend aan een persoon die zich, ongeacht zijn of haar basisdiscipline, in maatschappelijke zin, verdienstelijk heeft gemaakt op het gebied van de psychosociale gynaecologie en/of verloskunde in Nederland.

Ramakers ontving de prijs omdat zij zich, bijna onzichtbaar, jaar in jaar uit, sterk heeft gemaakt voor de Psychosomatische Obstetrie en Gynaecologie in Nederland met als belangrijkste wapenfeit de instelling van bijzondere leerstoelen Psychosomatische Obstetrie & Gynaecologie in Groningen en in Leiden.

Zij kreeg de prijs uitgereikt door de voorzitter van het bestuur van de Stichting, mevrouw dr. I.M. Hellemans, cardioloog, op woensdag 26 maart 2014 tijdens het WPOG-symposium 'Angst voor de bevalling in de praktijk' in het LUMC.

Hector Treub prijs

Hector Treub (1856-1920) was een veelzijdig en geëngageerd gynaecoloog. Hij was hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam van 1896 tot 1920. Treub kwam op voor vrouwen. Hij zette zich in voor een betere wettelijke en sociale positie van vrouwen. Tezamen met de eerste Nederlandse vrouwelijke arts Aletta Jacobs stimuleerde hij 'preventief (seksueel) verkeer', wat hun in die tijd niet in dank afgenomen werd.